

značajan iskorak u odnosu na dosadašnje zaustavljanje uglavnom na dijagnostičiranju postojeće situacije u socio-religijskim istraživanjima, koje se pak ne želi podcijeniti ili omalovažavati.

Rezultati ovoga istraživanja značajni su ne samo za crkveno-pastoralno djelovanje, kao još jednu naznaku potrebe sustavnoga i sveobuhvatnoga pastoralna s brakovima i obiteljima kao subjektima tih procesa, nego i za kreiranje obiteljske politike, za pozitivniji razvoj demografskih procesa u Hrvatskoj, kao i za cjelokupnu znanstvenu zajednicu, jer »nude dodatno upotpunjenje nepostojećih rezultata s obzirom na odnos fenomena religioznosti i vjere s jedne strane, te bračnoga i obiteljskoga života s druge strane, kao i dosljedno ozbiljnoga uvažavanja te činjenice« (iz Predgovora).

Ivo Džinić

Ivica Žižić

Plemenita jednostavnost.

Liturgija u iskustvu vjere

– Hilp, Zagreb, 2011., 333 str.

Zahvaljujući Liturgijsko-pastoralnom listu Živo vrelo, napose hrvatskim liturgičarima Anti Crnčeviću i Ivanu Šašku, liturgija i najrazličitija promišljanja o liturgiji postala su središnje mjesto većine župnika, vjernika i teologa. Dvojici navedenih liturgičara pridružio se u posljednjih nekoliko godina i splitski liturgičar Ivica Žižić, koji također objavljuje članke u Živom vrelu. Kao plod tih promišljanja nedavno je objavio knjigu pod naslovom »Plemenita jednostavnost. Liturgija u iskustvu vjere.« Ovdje nam nije nakana predstaviti svako pojedino poglavlje, nego ćemo samo izdvojiti one misli koje se nama čine vrlo važnima i o kojima je vriedno kritički promišljati.

Prolog u knjigu, pod naslovom »Liturgija i misao vjere«, na određen je način programatska vizija samoga autora o liturgiji, teologiji i Crkvi. Žižić s pravom ističe, a to je i konstanta svih njegovih liturgijskih promišljanja, da je liturgija povlašteno mjesto teologije: »Da bi teologija uopće bila ono što jest – govor o Bogu na temelju Objave – ona se nužno uspostavlja kao mišljenje prihvaćanja Božje objave u povijesnim iskustvima.« (str. 10.) Bez liturgije teologija prestaje biti teologija, misleće izricanje vjere, vjere koja je uvijek liturgijska vjera, oblikovana i življena u liturgiji. Neliturgijska teologija pretvara se u apstraktno mišljenje o Bogu koje ne samo da ne dotiče konkretnoga vjernika, nego prestaje biti kršćanska teologija koja polazi upravo od toga da se Bog u Isusu Kristu konkretno, povijesno-spasenjski, tjelesno, rekli bismo, liturgijski izrekao čovjeku te od čovjeka očekuje upravo takav odgovor, takvu vjeru, a time i takvu misao. Posve je razumljivo da liturgijska teologija ne može izostaviti antropologiju, jer se u liturgiji radi o čovjeku: »Liturgija kao obredno slavlje upisuje se duboko u život, a život se utiskuje duboko u slavlje vjere.« (str. 13.) Time se teologija, naglašava autor, ne reducira na antropologiju. Teologija se zapravo »gradi na temelju prožimanja između antropologije i liturgije.« (str. 11.) Nadalje, autor se osvrće na krizu obreda koja pogađa kako društvo tako i Crkvu. Promišljanja o krizi obreda zavrjeđuju posebnu pozornost. Naime, zbog krize svetih obreda u društvu ili površno slavljениh obreda u Crkvi sve se više nameću drugi »obredi racionalnosti«, kojima se kuša »ovladati svijestima, reklamirati proizvode, manipulirati žudnjama.« (str. 15.) A sama vjera postaje siromašnija, ukoliko biva lišena kristološke objektivnosti. Žižić, posebice u trećem poglavlju, izvrsno pokazuje na koji način obred, a time i cijela liturgija, »formira«

čovjeka: tijelo, ruke, lice. U tom kontekstu posebno je zanimljivo i važno poglavlje o liturgiji i današnjoj kulturi osjećaja gdje vlada bezosjećajna racionalnost ili neracionalna osjećajnost: »Liturgija je mjesto gdje se ljudski osjeti, spašeni od pada u sentimentalnu utjehu ili u spektakularni zanos, otvaraju istini bogo-ljudskoga saveza, gdje se uzdižu onkraj obzora neposredne ugode i otkrivaju u svojoj duhovnoj danosti. Tu je istina povjerena osjetima, a ne pojmovima; odnosima, a ne osobnim ukusima.« (str. 53.)

Sa Žižićevim programatskim postavkama o odnosu liturgije, vjere i teologije možemo se samo složiti, i to će zaista morati biti odlučujuća tema sadašnje i buduće teologije: »Kako liturgija potiče ideju vjere da se ozbilji u formi mišljenja iskustva i kako se uopće slavlje vjere pronalazi u činu teološke interpretacije – ključne su teme današnje (i buduće) teologije, koja će trebati usredotočiti svoju pozornost na događaj vjerničkoga subjekta u okrilju simboličkoga događaja vjere, te integrirati pitanje obrednoga u temelje teološkoga razumijevanja objave i vjere.« (str. 21.) Naime, teologija, a još više dušobrižništvo i dalje premalo traže u liturgiji nadahnuće, počelo mišljenja i djelovanja. Liturgija je još uvijek, i za teološku teoriju i praksu sporedna stvarnost. Zato su promišljanja splitskoga liturgičara i više nego aktualna, jer kane probuditi i teologiju i pastoral iz liturgijskoga drijemeža.

No, Žižićeva promišljanja o liturgiji (obredu) vjeri i teologiji nameću i određena pitanja. Autor s pravom naglašava da je liturgija središnje mjesto za vjeru i teologiju. Možemo se složiti također i s njegovom kritikom isključivo dogmatskoga pristupa liturgiji: »Poimanje liturgije preko deduktivne dogmatske raščlambe, a ne preko hermeneutike liturgijskoga čina, olako upada u kušnju da sve pretvori u

pojam, čime liturgija postaje preslik jedne prethodno formirane teološke racionalnosti.« (str. 18.) Postavlja se pak pitanje što se događa s liturgijskom teologijom kada ona zapostavi ili slabo vodi teološki dijalog s dogmatskom teologijom, koja se ne mora nužno biti »prethodno formirana racionalnost«. Mogli bismo reći da se događaju dva deficita koja između ostaloga uočavamo i u liturgijskoj teologiji Ivice Žižića. Kao prvo, liturgija je nezamisliva bez dogmi. Ona je oblikovana dogmama, odnosno teološkim raspravama tijekom povijesti i dogmatskim zaključcima na ekumenskim i drugim saborima. U samu liturgiju tako su utkana dogmatska promišljanja i zaključci Crkve: teološko-katehetska priprema za liturgiju, vjeroispovijest, molitve, struktura liturgijskoga slavlja i dr. Odatle se može zaključiti da je prvi dijaloški partner za liturgijsku teologiju dogmatska teologija, a ne antropologija. Dakako, kako i sam autor ističe, antropologija i dalje ostaje važan partner liturgijskoj teologiji. No, inzistiranje samo na antropologiji, bez dovoljnoga uzimanja u obzir dogmi i dogmatske teologije, ne uspijeva izbjeći svođenje teologije na antropologiju. Takva teologija gubi svoju specifičnu teološku i kristološku dimenziju. Mišljenja smo da se u Žižićevoj knjizi može uočiti upravo ta opasnost. Tako je najmanje uspjelo poglavlje upravo ono kristološko, drugo poglavlje, »Kristološke slike liturgijskoga slavlja« (napose ulomci o došašću, pobožanstvenjenje, zlo). Kad bismo nakon uvodnih antropoloških uvida očekivali teološko promišljanje, naš autor zastaje na pola puta pa se nerijetko dobiva dojam da je posljednji teološki dio samo jedan puki dodatak (*sit venia verbo*) onom antropološkom. Upravo tamo gdje autor pokušava dogmatsko-teološki misliti liturgiju, posebice spram ostalih antropoloških akcentuiranih ulomaka, uvidamo nedostatnost teološke analize. Jednom riječju,

antropologija u liturgijskoj teologiji »da«, ali isto tako i još više dogme i dogmatske teologije. Kao drugo, splitski liturgičar s pravom upozorava da je vjera u svojem punom smislu liturgijska (obredna vjera): »Liturgija otvara pristup mišljenju iskustva vjere u svjetlu liturgijskoga (su)djelovanja. Tu vjera biva slavljem preobražena, štoviše, istovjetna s njime... U odnosu na vjeru obred je konstitutivan. On se događa kao izvorište vjere... Liturgija stoji na počecima vjere (*ianua fidei*), na svetim pragovima čovjekovih preobrazbi – ona je utkana u samo 'tijelo' vjerovanja. U liturgiji se piše i čita *biografija vjere*.« (str. 19.) U potpunosti potpisujemo ove rečenice, posebice danas kada se vjera reducira na subjektivan čin bez Crkve, a time i bez liturgije. Moderni čovjek teško uspijeva pronaći put k vjeri, a kamoli prema liturgijskoj vjeri, vjeri Crkve. Ipak, liturgija predstavlja samo jedan vid vjere. Vjera doduše u svojoj punoći i zrelosti jest uvijek liturgijska vjera, ali se ona ne smije i ne može liturgijsko-obredno apsolutizirati. Naprotiv, nerijetko vjera započinje upravo bez liturgije, tako da liturgija uopće nisu njezina »ianua.« Tako se u jednih vjera rađa u svakodnevnim iskustvima radosti i patnje, u drugih kao pitanje odnosa razuma i vjere, u trećih iz susreta s određenim osobama. Vjera koja se isključivo motri liturgijsko-obredno u

opasnosti je da se pretvori u formalističko-estetizirajuću vjeru, koja više ne poznaje egzistencijalno traganje, samoću i dramu koje ostaju prisutne i utisnute također i u »zreloj« liturgijskoj vjeri. Žižić djelomice dodiruje tu tematiku u odlomku pod naslovom »Od mistike do Otajstva«, ali to ostaje deziderat za neka druga promišljanja. I ovdje se ponovno uviđa koliko je važan dijalog između dogmatske, odnosno fundamentalne teologije i liturgike.

Ove kritičke primjedbe nipošto ne žele strijeliti svu veličinu ove stilske i misaone izvrsne studije kojom bi se trebao pozabaviti svaki teolog, a napose župnici i vjeroučitelji. Naročito preporučujemo deveto poglavlje četvrte cjeline »Od forme do formacije«, koje je posvećeno Romanu Guardiniju, zatim izvrsne prikaze liturgijskih obreda i simbola u trećoj i četvrtoj cjelini. Pastoralno aktualno jest promišljanje o akolitima, a vrlo lijepo duhovno-teološko razmatranje jest ono o euharistijskom klanjanju. Nije potrebno ni spominjati u kakvom liturgijskom siromaštvu i nekulturi živi današnja Crkva. Stoga je knjiga Ivica Žižića jedan velik doprinos prevladavanju takvoga stanja, ostvarenje one »liturgijske formacije« koju je davno već zacrtao Romano Guardini, a koja je nastavljena ovom knjigom.

Ivica Raguz